

บทที่ 1

บทนำ

สภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้นำรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540 มาบังคับใช้ในการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 ได้ทำให้พรรคการเมืองอันดับหนึ่งได้แก่ พรรคไทยรักไทย ได้รับที่นั่งในสภาจำนวน 248 ที่นั่ง คิดเป็นร้อยละ 49.6 ประกอบด้วยส.ส.แบ่งเขตจำนวน 200 คน ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อจำนวน 48 คน พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคอันดับสอง ได้รับที่นั่งในสภาจำนวน 128 ที่นั่ง คิดเป็นร้อยละ 25.6 ประกอบด้วยส.ส.แบบแบ่งเขต 97 คน ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อจำนวน 31 คน และพรรคอันดับสามลงมาได้ 43 ที่นั่ง คิดเป็นร้อยละ 8.6 ประกอบด้วยส.ส.แบบแบ่งเขต จำนวน 35 คน ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อจำนวน 8 คน จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตจำนวน 400 คน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อจำนวน 100 คน รวมเป็นจำนวน 500 คน ผลจากการเลือกตั้งในครั้งนี้ทำให้พรรคการเมืองอันดับสามได้คาดคะเนถึงโอกาสในการเลือกตั้งครั้งต่อไปภายใต้ระบบเลือกตั้งดังกล่าวว่าจะมีโอกาสได้รับที่นั่งในสภาที่น้อยลง จึงเกิดแนวคิดในการยุบรวมพรรคเกิดขึ้น ระหว่างพรรคเสรีธรรมกับพรรคไทยรักไทย โดยศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบรวมพรรคเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2544 และพรรคความหวังใหม่กับพรรคไทยรักไทย โดยศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบรวมพรรคเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2545 จากการที่พรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นพรรคอันดับหนึ่ง ได้ที่นั่ง 248 ที่นั่ง ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ได้ที่นั่ง 128 ที่นั่ง ซึ่งมีที่นั่งแตกต่างกันถึง 120 ที่นั่ง ทำให้กระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลย์ในสภา มีประสิทธิภาพที่ลดลง นั่นคือ ฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถตรวจสอบถ่วงดุลย์ฝ่ายบริหารได้ในสภา ในขณะที่ก่อนหน้านี้นับตั้งแต่ปี 2531 เป็นต้นมา พรรคการเมืองอันดับหนึ่งได้ที่นั่งไม่แตกต่างจากพรรคการเมืองอันดับสอง และพรรคการเมืองอันดับสามมาก กล่าวคือ จากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 357 คน โดยมีพรรคชาติไทยได้รับที่นั่งเป็นอันดับหนึ่งจำนวน 87 ที่นั่ง คิดเป็นร้อยละ 24.37 การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 สภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 360 คน โดยมีพรรคสามัคคีธรรมได้รับที่นั่งเป็นอันดับหนึ่ง จำนวน 79 ที่นั่ง คิดเป็นร้อยละ 21.94 การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2535 สภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 360 คน โดยมีพรรคประชาธิปัตย์ ได้รับที่นั่งเป็นอันดับหนึ่ง จำนวน 79 ที่นั่งคิดเป็นร้อยละ 21.94 การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2538 สภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 391 คน โดยมีพรรคชาติไทยได้รับที่นั่งเป็นอันดับหนึ่ง จำนวน 92 ที่นั่ง คิดเป็นร้อยละ 25.53 และการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2539

สภาประกอบด้วยสมาชิก 393 คน โดยมีพรรคความหวังใหม่ เป็นพรรคอันดับหนึ่ง จำนวน 125 ที่นั่ง คิดเป็นร้อยละ 31.81

จากปรากฏการณ์การเกิดระดับพรรคเด่นที่เพิ่มขึ้นสูงในการเลือกตั้งปี 2544 นั้นหากมองโดยผิวเผินจากการนำระบบสัดส่วนมาใช้เป็นครั้งแรกน่าจะทำให้เกิดการเข้าใจผิดที่คิดว่าระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนนั้นน่าจะทำให้เกิดระบบพรรคขนาดเล็กหลายพรรคแต่ผลที่ได้กลับตรงข้ามคือ ภายหลังจากนำระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนมาใช้ในการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก เมื่อ 6 กรกฎาคม 2544 ซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างแบบผสมใช้วิธีการนับคะแนนเสียงข้างมากและสัดส่วนจนทำให้เกิดการกระจุกตัวของคะแนนเสียงและที่นั่งเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนน่าจะเป็นเพียงม่านบังตาทำให้มองข้ามระบบเสียงข้างมาก ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงไปจากขนาดเขตเลือกตั้ง ซึ่งมีผู้แทนได้ไม่เกิน 3 คน เปลี่ยนเป็นเขตเลือกตั้งขนาดเล็กที่สุด มีผู้แทนเขตละ 1 คน ทั้งนี้ น่าจะเกิดมาจากอิทธิพลของเขตเลือกตั้งในระบบเสียงข้างมากที่มีขนาดเล็ก คือ ระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมาก (majority electoral system) มักทำให้คะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้ออกเสียงต้องสูญเสียไปให้แก่ผู้สมัครที่ไม่ได้รับเลือกตั้ง โดยคะแนนเสียงและที่นั่งมักกระจุกตัวอยู่ที่พรรคการเมืองอันดับหนึ่งและพรรคการเมืองอันดับสอง ทำให้พรรคการเมืองอันดับสามลงมา ถูกลดโอกาสได้รับที่นั่งในสภาลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการเลือกตั้งเสียงข้างมากอย่างง่าย หรือเสียงส่วนใหญ่ (simple majority or plurality) ซึ่งลงคะแนนรอบเดียว โดยให้ผู้ที่มิใช่คะแนนสูงกว่าเป็นผู้ชนะการเลือกตั้ง (first past the post) และใช้ขนาดเขตเลือกตั้งเล็กที่สุด มีผู้แทนเขตละหนึ่งคน (single member constituency) จะทำให้พรรคการเมืองอันดับหนึ่งได้รับคะแนนเสียงและที่นั่ง สูงแตกต่างจากพรรคการเมืองอันดับรองมากจนกลายเป็นระบบพรรคเด่นพรรคเดียว (one dominant party system) (Olsen, 1994 : 96-97, Gallagher, 2001: 303-305)

ระบบการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540) น่าจะมีอิทธิพลทำให้ระดับพรรคเด่นพรรคเดียวเกิดกระจุกของพรรคเพิ่มสูงขึ้นขึ้น จากการใช้โครงสร้างระบบการเลือกตั้งแบบผสมทั้งเสียงข้างมากเขตเล็กมีผู้แทนเพียงหนึ่งคน และระบบสัดส่วนแบบปิดที่ผู้ให้ออกเสียงเลือกบัญชีรายชื่อผู้สมัครทั้งพรรคโดยกำหนดคะแนนเสียงขั้นต่ำไว้ร้อยละ 5 และกำหนดให้บัตรลงคะแนนเป็นการลงคะแนนแบบแยกประเภท (categorical ballot) โดยให้ผู้ออกเสียงเลือกผู้สมัครจากเขตเลือกตั้งเขตละหนึ่งคนและเลือกบัญชีรายชื่อจำนวนหนึ่งพรรค ระบบการเลือกตั้งดังกล่าวน่าจะมีอิทธิพลต่อการลดโอกาสได้รับที่นั่งของพรรคอันดับสามลง และเกิดการกระจุกของที่นั่งพรรคเด่น เห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ใช้มาตรการทางกฎหมายเป็นเครื่องมือในการบังคับควบคุมระบบพรรคการเมืองมากเกินไป (over manipulate) โดยการเลือกตั้งในระบบเสียงข้างมากใช้ขนาดเขตเลือกตั้งเล็กที่สุด มีผู้แทนรายเขตละหนึ่งคน มีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมากรอบเดียว (plurality single member

constituency) ในระบบสัดส่วนกำหนดคะแนนเสียงขั้นต่ำไว้ร้อยละห้าพรรคการเมืองจึงมีสิทธิได้รับการคำนวณส่วนแบ่งที่นั่งและการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง กำหนดให้บัตรลงคะแนนเป็นระบบแยกประเภท (categorical ballot) ให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งเลือกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งเพียงพรรคเดียว โดยลงคะแนนเลือกผู้สมัครสองประเภท คือ เลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งจำนวนหนึ่งคนจากเขตเลือกตั้ง (ระบบเสียงข้างมาก) และเลือกบัญชีรายชื่อพรรคการเมืองจำนวนหนึ่งพรรค โดยพรรคเป็นผู้จัดทำบัญชีรายชื่อ (closed proportional representation) ซึ่งมีอิทธิพลทำให้พรรคการเมืองขนาดเล็กหรือพรรคอันดับสามลงไป ถูกลดโอกาสในการได้รับที่นั่งในสภาลง เกิดเป็นสองขั้วพรรคขนาดใหญ่ ทั้งนี้พรรคอันดับหนึ่งยังได้ที่นั่งแตกต่างจากพรรคอันดับสองประมาณ 120 ที่นั่ง โดยพรรคไทยรักไทย มี ส.ส. แบบแบ่งเขตจำนวน 200 คน ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อจำนวน 48 คน รวมเป็น 248 คน พรรคประชาธิปัตย์ มี ส.ส. แบบแบ่งเขตจำนวน 97 คน และ ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อจำนวน 31 คน รวมเป็น 128 คน จนทำให้พรรคการเมืองอันดับสามถูกลดโอกาสได้รับที่นั่งในสภาลง และยังทำให้ พรรคการเมืองอันดับหนึ่งได้ที่นั่งแตกต่างจากพรรคการเมืองอันดับสองอันดับสามมาก จนทำให้กลไกตรวจสอบทางรัฐสภาอ่อนประสิทธิภาพลง

หลักการประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบประชาธิปไตย แบบผู้แทนที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การแบ่งหน้าที่ของอำนาจโดยแยกหน้าที่เป็นสามอำนาจ ได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ เพื่อป้องกันฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ผูกขาดการใช้อำนาจรัฐ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผูกขาดอำนาจรัฐ โดยรวมอำนาจอธิปไตยไว้ในผู้ปกครองคณะเดียวจะทำให้เกิดการปกครองที่ขาดการตรวจสอบ และมักใช้อำนาจเกินขอบเขตโดยปราศจากการตรวจสอบอันนำมาซึ่งผลเสียหายแก่พลเมืองผู้เป็นอำนาจอธิปไตย และตามธรรมชาติของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภานั้น ฝ่ายบริหารมักเป็นพรรคการเมืองซึ่งมีที่นั่งข้างมากในสภาจึงสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ดังนั้นหัวหน้าพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลจึงควบคุมอำนาจได้ทั้งอำนาจฝ่ายบริหารและอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งเป็นอำนาจในการตรวจสอบฝ่ายบริหาร หากพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลมีที่นั่งในสภาพหุคูณสูงแตกต่างจากพรรคฝ่ายค้านในสภามากจนทำให้พรรคฝ่ายค้านไม่สามารถใช้กลไกรัฐสภาเป็นเครื่องมือตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหารได้แล้ว อาจทำให้ฝ่ายบริหารใช้อำนาจที่มีอยู่เกินขอบเขตเพื่อประโยชน์ของพรรคการเมืองหรือกลุ่มคนทำให้เกิดผลเสียหายต่อส่วนรวมส่งผลให้ระบบรัฐสภาไม่ได้รับความเชื่อถือสูญเสียขาดความชอบธรรม โดยราษฎรเท่านั้นเป็นผู้ใช้อำนาจแต่ราษฎรได้เลือกตั้งผู้แทนขึ้นเพื่อใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนเรียกได้ว่าเป็นการปกครองที่ราษฎรใช้อำนาจอธิปไตยโดยผ่านทางผู้แทนและการเลือกตั้งถือว่าเป็นลักษณะสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยทางผู้แทน จากทฤษฎีว่าด้วยอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ซึ่งรุสโซ ได้บอกว่าเป็นพื้นฐานของทฤษฎีสัญญาประชาคม มีสาระสำคัญว่าอำนาจอธิปไตยมีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกรูปทุกนาม เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า

จนเกิดเป็นสังคมนั้น มนุษย์ก็ได้ทำสัญญาหรือก่อพันธะผูกพันกันโดยชัดแจ้งหรือปริยายว่าจะมอบอำนาจที่ตนมีอยู่ให้แก่สังคมร่วมกัน (วิชฌู เครื่องงาม, 2521 : 218) และจากแนวความคิดของมองเตสกีเออ ที่ประชาชนไม่ดำเนินการปกครองด้วยตนเอง แต่จะปกครองโดยทางผู้แทนของพวกเขา (พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, 2536 : 77) ซึ่งหลัก การสำคัญประการหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับอำนาจอธิปไตย คือ การแยกอำนาจออกเป็นสามด้านคือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยมองเตสกีเออ ได้กล่าวไว้ว่า ทุกอย่างจะพังพินาศหมด ถ้าคน ๆ เดียวกันหรือองค์คณะบุคคลเดียวกัน ขุนนางหรือประชาชน เป็นผู้ใช้อำนาจทั้งสามนี้ คือ อำนาจออกกฎหมาย อำนาจดำเนินการให้เป็นไปตามข้อมติต่าง ๆ อันเกี่ยวกับ สาธารณะ แล้วอำนาจตัดสินอาชญากรรมหรือข้อพิพาทของเอกชน ทั้งนี้เพราะเสรีภาพจะมีอยู่ไม่ได้เลย ถ้าอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารถูกรวมเข้าอยู่ในมือของคน ๆ เดียวกันหรือองค์คณะบุคคลเดียวกัน (พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, 2536 : 74) ซึ่งในระบบรัฐสภา ฝ่ายบริหารหรือพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลต้องได้รับที่นั่งมากกว่าพรรคฝ่ายค้าน แม้ว่าประธานสภาผู้แทนราษฎรจะเป็นประมุขของฝ่ายนิติบัญญัติ แต่โดยธรรมชาติของระบบรัฐสภาหัวหน้าพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลหรือนายกรัฐมนตรี คือหัวหน้า พรรคเสียงข้างมากในสภา จึงมีอำนาจผูกขาดทั้งอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ในตัวเอง อยู่แล้ว หากพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล ซึ่งเป็นพรรคอันดับหนึ่งมีที่นั่งจำนวนมาก จนทำให้พรรคฝ่ายค้านไม่สามารถใช้กลไกรัฐสภาเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ เพื่อตรวจสอบการบริหารของพรรคฝ่ายรัฐบาลได้แล้ว จะทำให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ขาดความเชื่อถือในระบบรัฐสภา ทำให้ระบบรัฐสภาสูญเสียความชอบธรรมในการคงอยู่ของระบบ แม้ว่าระบบการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นข้อกำหนดทางกฎหมายจะมีได้กำหนดให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งลงคะแนนให้ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด แต่เป็นกติกา ซึ่งเป็นกรอบจำกัดในการตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้งในการถ่ายทอดความพึงพอใจหรือความนิยมที่ผู้ออกเสียงมีต่อผู้สมัครหรือพรรคการเมือง แล้วผ่านกระบวนการในการคะแนนให้ออกมาเป็นที่นั่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ออกเสียงเลือกตั้ง มักไม่ต้องการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้แก่ผู้สมัครที่ไม่มีโอกาสได้รับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้น หรือพรรคการเมืองที่ไม่มีโอกาสเป็นรัฐบาล เนื่องจากทำให้คะแนนเสียงของผู้ออกเสียงเลือกตั้งสูญเปล่าไป ระบบการเลือกตั้งที่มีกรอบจำกัดสูงจึงทำให้พรรคการเมืองขนาดเล็ก ซึ่งได้รับความนิยมต่ำได้รับคะแนน เสียงต่ำกว่าความนิยม และได้รับที่นั่งต่ำกว่าคะแนนเสียง (under representative) และพรรคการเมือง ขนาดใหญ่ได้คะแนนเสียงสูงกว่าความนิยม และได้ที่นั่งสูงกว่าคะแนนเสียง (over representative) หรือเรียกโดยรวมว่า ความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงกับที่นั่ง (disproportionality) อันเป็นผลลัพธ์ของระบบการเลือกตั้ง และทำให้พรรคการเมืองอันดับสามถูกลดโอกาสในการได้รับที่นั่งลง และพรรคการเมืองอันดับหนึ่งได้รับที่นั่งแตกต่างจากพรรคอันดับสอง

เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ (พ.ศ.2540) ในการปฏิรูปการเมืองเพื่อปรับปรุงระบอบการเมืองให้ดีขึ้น เพื่อแก้ปัญหาของระบอบการเมือง ซึ่งเป็นเจตนารมณ์หลักของการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักสามประการคือ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2544 : 33)

1. การขยายสิทธิ เสรีภาพ และส่วนร่วมของพลเมือง
2. เพิ่มการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยประชาชนเพื่อให้เกิดความสุจริต และโปร่งใสในระบอบการเมือง
3. ทำให้ระบอบการเมืองมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพ

เนื่องมาจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540) นั้นระบบการปกครองเมืองไทยเป็นระบบการเมืองขนาดเล็กหลายพรรค ซึ่งขาดพรรคการเมืองที่ได้ที่นั่งข้างมากในสภาทำให้ต้องจัดตั้งรัฐบาลผสมและรัฐบาลมักจะมีวาระไม่ครบวาระของสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นการปกครองในลักษณะของรัฐบาลผสมย่อมทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพไม่เท่ากับการปกครองในระบบพรรค การเมืองสองพรรค (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2541 : 309) ภายหลังมีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ (พ.ศ.2540) ในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 นอกจากทำให้เกิดระบบพรรคการเมืองที่มีพรรคใหญ่ สองขั้วแล้ว ยังทำให้พรรคอันดับหนึ่งได้ที่นั่งแตกต่างจากพรรคอันดับสอง 120 ที่นั่ง และทำให้พรรคอันดับสามลงมา มีแนวโน้มที่จะต้องได้รับที่นั่งน้อยลงจนอาจต้องยุบลงไปในอนาคต ทำให้หมดโอกาสที่จะมีที่นั่งในสภาและจากการที่พรรคอันดับหนึ่งได้ที่นั่งที่ทิ้งห่างมาก อาจทำให้เกิดปัญหาการตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหารโดยฝ่ายนิติบัญญัติในสภา จะเห็นได้ว่ารวมพรรคการเมืองแบบพรรคเด่นพรรคเดียวที่มีระดับสูงขึ้นไปนั้นได้รับอิทธิพลมาจากระบบการเลือกตั้งความรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540)

ระบบเลือกตั้งนั้นเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลทำให้เกิดระบบการปรับเปลี่ยนระบบพรรคการเมือง ทั้งนี้ระบบการเลือกตั้งนับว่ามีนัยสำคัญต่อการจัดตั้งรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทน ซึ่งมีความสำคัญทั้งในการนำไปปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมและเป็นสัญลักษณ์แสดงความชอบธรรมของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแบบผู้แทน กล่าวคือ การเลือกตั้งเป็นการกำหนดหรือสรรหาชนชั้นนำทางการเมือง และในการจัดตั้งรัฐบาล รวมทั้งเป็นสัญลักษณ์ของระบบพรรคการเมืองแบบแข่งขัน อันเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบการเมืองในสายตาของพลเมือง (Gallagher, 2001 : 300) ส่วนระบบพรรคการเมืองนั้นจะส่งผลกระทบต่อที่สำคัญทั้งต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา กล่าวคือระบบหลายพรรคมักทำให้สภามีความเข้มแข็งเป็นตัวของตัวเองจากฝ่ายบริหาร (autonomy) ส่วนระบบสองพรรครวมถึงระบบพรรคเด่นนั้น มักจะทำให้ฝ่ายบริหารเข้าครอบงำสภา ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญจะมีบทบัญญัติป้องกันฝ่ายบริหารครอบงำสภาไว้ก็ตาม แต่ก็มักไม่เป็นผล (Olsen, 1994 : 36) จะเห็นได้ว่าระบบพรรคการเมืองนั้นเป็นปัญหาสองด้านด้านที่หนึ่ง หากเป็นระบบหลายพรรคมากเกินไปจะทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพ ด้านที่สอง หากมี

ระดับพรรคเด่นพรรคเดียวที่สูงมากเกินไป จะทำให้ฝ่ายบริหารเข้มแข็งมีเสถียรภาพจนทำให้กระบวนการตรวจสอบในระบบรัฐสภาไม่อาจกระทำได้ การออกแบบระบบพรรคการเมืองจึงมีใช้ทั้งการทำให้เป็นระบบหลายพรรคและระบบพรรคเด่นพรรคเดียวอย่างรุนแรง แต่ทำให้เกิดทางสายกลาง กล่าวคือ ทำให้เกิดพรรคเด่นอยู่ในระดับที่พอประมาณทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพในขณะเดียวกัน พรรคอันดับสามยังคงสามารถอยู่ในสภาได้

ในระบบประชาธิปไตยโดยแบบผู้แทนเป็นการตัดสินใจเลือกผู้แทนของประชาชน ด้วยวิธีการของระบบเลือกตั้งแปลคะแนนเสียงของพลเมืองผู้ออกเสียงเลือกตั้งให้เป็นที่นั่งของสมาชิกสภา ระบบการเลือกตั้งจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทน (Lijphart , 1994 : 1) และมีอิทธิพล ที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ ผู้ออกเสียงเลือกตั้งและจำนวนพรรคการเมือง กล่าวคือ ระบบการเลือกตั้งไม่เพียงแต่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้ออกเสียงเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังรวมทั้งกระบวนการในการแปลผลคะแนนเสียงเลือกตั้งให้ออกมาเป็นที่นั่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยระบบการเลือกตั้งจะมีอิทธิพลต่อผู้ออกเสียงเลือกตั้งในการยับยั้ง (restrain) ควบคุมบงการ (manipulative) กรอบจำกัด (constrain) ใช้อำนาจบังคับ (coercive) ต่อพฤติกรรมการออกเสียงเลือกตั้ง (Sartori, 1994 : 32) ผ่านกระบวนการแปลคะแนนเสียงให้ออกมาเป็นที่นั่งของพรรคการเมือง หรือต่อระบบพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร การมีระบบพรรคการเมืองที่แตกต่างกันเป็นภาพสะท้อนคะแนนเสียงเลือกตั้ง ในการเลือกรัฐบาลเข้าไปทำหน้าที่กำหนดนโยบายอันส่งผลกระทบต่อพลเมืองผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ระบบการเลือกตั้งจึงเป็นปฐมเหตุของการจัดสรรทรัพยากร หรือ ผลลัพธ์นโยบายสู่เจ้าของอำนาจธิปไตย ดังนั้นในการเมืองสมัยใหม่ที่มีการระดมทรัพยากรสูง จึงจำเป็นต้องมีพรรคการเมืองที่เป็นระบบเพื่อเสถียรภาพทางการเมือง และในระบบการเมืองที่ทันสมัยนั้น พรรคการเมืองเป็นสิ่งจำเป็นขาดเสียมิได้ ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือระบบเผด็จการ พรรคการเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการเมือง ในฐานะเป็นสถาบันการเมือง ในการจัดระเบียบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อันเป็นผลมาจากความจำเป็นทางการเมือง (Political Modernization) ดังนั้นหากขาดพรรคการเมือง ซึ่งเป็นกลไกสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะทำให้เกิดกลียุคทางการเมืองหรือความสุกρόนทางการเมืองได้ ทั้งนี้พรรคการเมืองได้ทำหน้าที่สำคัญ 6 ประการ (ลิขิต ชีรวคิน, 2526: 5-13)

ประการที่หนึ่ง การผสมผสาน (integration) หรือการสร้างชาติ

ประการที่สอง พรรคการเมืองเป็นสถาบันที่ให้ความชอบธรรมกับระบบการเมืองหรือเจ้าหน้าที่การเมือง

ประการที่สาม พรรคการเมืองเป็นช่องทางการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ประการที่สี่ พรรคการเมืองเป็นสถาบันสำคัญที่จะฝึกฝนความชำนาญทางการเมือง

ประการที่ห้า พรรคการเมืองจะทำหน้าที่เป็นฐานสำคัญรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมือง

ประการที่หก พรรคการเมืองที่มีการจัดตั้งมีอุดมการณ์ มีกลไกการทำงานที่มีประสิทธิภาพ เป็นองค์การสำคัญในการจัดตั้งสถาบันการเมือง

มักมีข้อโต้แย้งเสมอระหว่างนักวิชาการ 2 ฝ่ายฝ่ายแรก ได้แก่ ลิจิต ซีระเวคิน (2539 :319-340) และ Sartori (1966 :137-176) ได้ให้ความสำคัญกับผลงานของนโยบายสาธารณะ จะสนับสนุนระบบพรรคการเมืองแบบสองพรรค ทั้งนี้มีการยกตัวอย่างระบบสองพรรคของประเทศอังกฤษทำให้พรรคการเมืองมีนโยบายที่ชัดเจนและใช้นโยบายในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และสาเหตุที่รัฐบาลของประเทศที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมได้ เนื่องจากมีระบบพรรคการเมืองและพรรคกระจัดกระจายหลากหลาย ขาดเสียงส่วนใหญ่ในสภา หรือไม่ป็นระบบสองพรรค โดยเชื่อมั่นว่าระบบสองพรรคจะทำให้มีรัฐบาลที่รับผิดชอบ โดยให้เหตุผลว่ารัฐบาลผสมหลายพรรคนั้น แต่ละพรรคที่ร่วมรัฐบาลผสมจะพยายามหาทางดำเนินพรรคร่วมรัฐบาลหากนโยบายเกิดความล้มเหลว แต่หากนโยบายประสบผลสำเร็จแต่ละพรรคจะยกความดีให้พรรคตนเอง และรัฐบาลผสมนั้นเป็นการใช้กลยุทธ์ของพรรคการเมืองจัดตั้งรัฐบาลภายหลังการเลือกตั้ง ทำให้การเลือกตั้งของผู้ออกเสียงไม่มีผลต่อการตั้งรัฐบาลและการกำหนดนโยบาย ทำให้รัฐบาลผสมไม่ได้รับความชอบธรรมจากการเลือกตั้ง ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของประชาธิปไตย คือ การให้ประชาชนได้ควบคุมนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นกิจกรรมของพรรคการเมืองจึงต้องสนองตอบนโยบายที่สังคมต้องการและเห็นว่าควรจะเป็น แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับมีความเห็นตรงข้ามกับฝ่ายแรก โดยฝ่ายหลังสนับสนุนระบบหลายพรรค นักวิชาในส่วนนี้ เช่น Katz (1980) ให้เหตุผลที่น่าสนใจว่า หากสังคมที่มีช่องว่างที่ลึกและมีความแตกต่างมากกว่า 2 แนวทาง และมีความต้องการนโยบายที่หลากหลายสลับซับซ้อน ระบบสองพรรคไม่สามารถจะเป็นตัวแทนของกลุ่มหลากหลายได้ ดังนั้นในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายมากไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์ ความเป็นตัวแทนของกลุ่มหลากหลายย่อมสำคัญกว่านโยบายจากส่วนกลาง ดังนั้นในสังคมที่หลากหลายระบบหลายพรรคจึงเหมาะสมกว่าระบบสองพรรค

อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้หลีกเลี่ยงการตัดสินคุณค่าว่าระบบพรรคการเมืองที่ดีควรเป็นแบบใด หรือนโยบายจากรัฐบาลกลางกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอะไรดีกว่ากัน แต่จะศึกษาเหตุ-ผล ระหว่างระบบการเลือกตั้งกับระบบพรรคการเมือง เพื่อให้เกิดระบบพรรคการเมืองว่าระบบการเลือกตั้งส่วนประกอบใดมีอิทธิพลต่อการทำให้เกิดระบบพรรคเด่นพรรคเดียว และมีระดับอิทธิพลที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปสู่ระบบพรรคเด่นพรรคเดียวน้อยเพียงใด เมื่อทราบความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเลือกตั้งกับระบบพรรคการเมืองแล้ว หากพลเมืองไทยต้องการระบบ

พรรคการเมืองที่มีระดับพรรคเด่นสูงต่ำเพียงใด สามารถที่จะออกแบบระบบการเลือกตั้งเพื่อให้ได้ระบบพรรคการเมืองตามที่ต้องการได้

การศึกษาอิทธิพลของระบบการเลือกตั้งต่อระบบพรรคการเมืองส่วนใหญ่เป็นการศึกษาแบบข้ามประเทศ (Cross National Or Cross Sectional) โดยเน้นกรณีของยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา และมักมุ่งเน้นความสำคัญของความไม่เป็นสัดส่วนในการแปลคะแนนเสียงเป็นที่นั่ง (disproportionality) (อันได้รับอิทธิพลมาจากวิธีการนับคะแนน (electoral formula) ของระบบการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นกรรมวิธีของหน่วยงานจัดการเลือกตั้ง ภายหลังจากการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งไปแล้ว) แต่ละเลยการตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งเป็นผู้กระทำที่สำคัญในการลงคะแนนในบัตรเลือกตั้ง ให้ผลออกมาเป็นคะแนนเสียงเป็นวัตถุประสงค์หรือปัจจัยนำเข้าให้หน่วยงานจัดการเลือกตั้งนำไปคำนวณออกมาเป็นที่นั่ง การตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือพรรคการเมืองใดนั้น ได้รับอิทธิพลโดยภาพรวมมาจากความตื่นตัวทางการเมืองในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เนื้อหาของสิ่งที่ถูกเลือกได้แก่ ผู้สมัครรับเลือกตั้ง และพรรคการเมือง และใช้การตัดสินใจเลือกอย่างเสรีแต่อยู่ภายใต้ข้อบังคับจำกัดของกฎหมาย

งานวิจัยเชิงสถาบันมักเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระบบการเลือกตั้งต่อระบบพรรคการเมือง ส่วนงานวิจัยเชิงพฤติกรรมมักศึกษาพฤติกรรมการออกเสียงภายใต้ระบบการเลือกตั้ง หรือระบบพรรคการเมืองเดียวเป็นตัวแปรควบคุม เป็นการใช้ทฤษฎีระดับปัจเจกชนแบบสถิตย์ (static theory) ไม่มีการนำเอามาเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างหรือสถาบันตามห้วงระยะเวลาเข้ามาศึกษา แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ จะนำเสนอทฤษฎีพลวัต (dynamic theory) ที่มีการเปลี่ยนแปลงสถาบันและการตัดสินใจเลือกมาศึกษา การศึกษาในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาพฤติกรรมการเมืองเพียงลำพังมิได้เชื่อมโยงสถาบันการเมือง และยังไม่เคยมีการศึกษาระดับระบบการเลือกตั้ง หรือ ระบบพรรคการเมือง และเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงปัญหาความแตกต่างทางวัฒนธรรมการเมือง ผู้วิจัยจึงใช้การเปรียบเทียบกับประเทศเดียวกันต่างเวลาการเลือกตั้ง โดยมีข้อสังเกตเบื้องต้นว่าทำไมรัฐธรรมนูญ 2540 นำระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนมาใช้เป็นครั้งแรกจึงทำให้ระบบพรรคการเมืองปรับเปลี่ยนจากระบบหลายพรรคเป็นระบบพรรคเด่น ทั้งนี้หากพิจารณาจาก Duverger's law แล้ว ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนน่าจะทำให้เกิดระบบหลายพรรค (อ้างใน Sartori, 1994 : 29) แต่การเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 ได้นำระบบการเลือกตั้งที่ใช้โครงสร้างระบบผสมทั้งเสียงข้างมากและระบบสัดส่วน ในระบบเสียงข้างมากนั้นได้ลดขนาดเขตเลือกตั้ง จากขนาดเขตละไม่เกินสามคนให้เหลือเขตละคนเดียว และในระบบสัดส่วนนั้นได้กำหนดคะแนนเสียงขั้นต่ำไว้ร้อยละห้า ซึ่งมีขนาดสภาประกอบไปด้วย สมาชิกระบบบัญชีรายชื่อเพียงจำนวน หนึ่งร้อยคนจากสภาผู้แทนราษฎรจำนวน ห้าร้อยคนหรือคิดเป็นสัดส่วนต่อ ส.ส. แบบแบ่งเขต หนึ่งต่อสี่ (ส.ส.แบบ บัญชีรายชื่อ หนึ่งร้อยคน ส.ส. แบบแบ่งเขต สี่ร้อยคน) รวมทั้ง

กำหนดวิธีการลงคะแนนในบัตรลงคะแนนให้ผู้สมัครเลือกเอาทางใดทางหนึ่ง (categorical ballot) ให้เลือกผู้สมัครสมัครจากเขตเลือกตั้งเขตละหนึ่งคน และเลือกบัญชีรายชื่อพรรคการเมือง หนึ่งบัญชีจากการนำเอาระบบเลือกตั้งทั้งเสียงข้างมาก และสัดส่วนมาผสมผสานกันในรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540) น่าจะเป็นกรอบจำกัดต่อการตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้งซึ่งไม่ต้องการสูญเสียคะแนนเสียงให้แก่ผู้สมัครที่ไม่มีโอกาสได้รับเลือกตั้งจากเขตเลือกตั้ง (ระบบเสียงข้างมาก) และพรรคการเมืองที่ไม่มีโอกาสจัดตั้งรัฐบาล (ระบบสัดส่วน) ซึ่งการที่ผู้ออกเสียงเลือกตั้งเกรงว่าจะเสียเสียงเลือกตั้งของตนเองจะสูญเปล่าไปกับผู้สมัครที่ไม่มีโอกาสได้รับเลือกตั้ง และพรรคการเมืองที่ไม่มีโอกาสเป็นรัฐบาล จึงอาจทำให้ผู้ออกเสียงเลือกตั้งส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจ สำหรับเขตเลือกตั้งที่ผู้ได้รับความนิยมนับสามลงไป มาลงคะแนนให้กับพรรคอันดับหนึ่งและสอง และพรรคการเมืองที่ได้รับความนิยมในอันดับสามลงไป มาลงคะแนนให้กับพรรคอันดับหนึ่งและสอง ประกอบกัน บัตรลงคะแนนที่ให้เลือกเพียงพรรคเดียวกับขนาดเขตเลือกตั้งเล็กสุด มีผู้แทนเพียงคนเดียวลงคะแนนรอบเดียวน่าจะทำให้พรรคอันดับหนึ่งได้ที่นั่งสูงแตกต่างจากพรรคอันดับสอง

การเมืองระบอบประชาธิปไตยนั้น ต้องการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมหรือการค้าเสรี หรือตลาดแข่งขันนั้น มีข้อตกลงเบื้องต้นที่ต้องการความเสมอภาค แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการแข่งขันอย่างรุนแรงในระบบตลาด หรือทางการเมือง มักนำมาซึ่งความไม่เสมอภาค หรือการผูกขาด หรือระบบพรรคเด่นเสมอ ข้อสังเกตหรือการทำนายของผู้วิจัยจะเป็นจริงหรือไม่ ขอเชิญชวนท่านผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการรัฐศาสตร์ติดตามและโต้แย้งเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป

ความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนนั้น ทำให้วาระของการรัฐประหารพ้นยุคไป แต่ความตื่นตัวของกลุ่มหลากหลายต่าง ๆ น่าจะส่งเสริมความอยู่รอดของพรรคการเมืองขนาดเล็กหลาย ๆ พรรค แต่จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ความตื่นตัวทางการเมืองกลับทำให้เกิดการกระจุกตัวของคะแนนเสียงและที่นั่ง ส่งเสริมให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่อันดับต้น ได้เปรียบที่นั่งเกินกว่าคะแนนเสียง (over representative) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความตื่นตัวทางการเมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากระบบการเลือกตั้งทำให้การรัฐประหารหมดไป แต่ทำให้เกิดระบบพรรคเด่นพรรคเดียวเข้ามาแทนที่

จากทฤษฎีของ ดูเวอร์เย่ กล่าวว่า “ระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากอย่างง่ายหรือเสียงส่วนใหญ่ (simple majority or plurality) โดยการลงคะแนนรอบเดียว มีแนวโน้มทำให้เกิดระบบสองพรรค ระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากเด็ดขาด (absolute majority) โดยการลงคะแนนสามารถ และระบบสัดส่วน (proportional representation) มีแนวโน้มทำให้เกิดระบบหลายพรรค (Sartori, 1994: 29) ในการเลือกตั้งปี 2544 นั้น ประเทศไทยได้นำระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนมาใช้เป็นครั้งแรก หากพิจารณาจากทฤษฎีของ Duverger (อ้างใน Sartori, 1994 : 29) จะเห็นได้ว่า

ระบบการเลือกตั้งในประเทศไทย ในปี 2544 ภายใต้รัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540) น่าจะทำให้มีระบบหลายพรรคเพิ่มสูงขึ้น คือ มีจำนวนพรรคในสภาเพิ่มมากขึ้น และมีขนาดพรรคในสภาเล็กลง แต่ผลที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจากการเลือกตั้งเมื่อปี 2544 กลับได้ผลตรงข้ามกับทฤษฎีของคูเวอร์เธ่ กล่าวคือ ระบบพรรคการเมืองก่อนปี 2544 เป็นระบบพรรคขนาดเล็กหลายพรรค ได้ปรับเปลี่ยนเป็นเกิดพรรคขนาดใหญ่ขึ้นมาสองขั้ว โดยพรรคอันดับหนึ่งได้ที่นั่งแตกต่างจากพรรคอันดับสองเป็นจำนวน 120 ที่นั่ง ส่วนพรรคอันดับสามได้ที่นั่งแตกต่างจากพรรคอันดับสองห่างกันเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าทฤษฎีของคูเวอร์เธ่มีจุดอ่อนบางประการ สำหรับการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของระบบการเลือกตั้งต่อระบบพรรคการเมือง

การศึกษาเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งนั้น มักมีการศึกษาอยู่สองแนวทาง แนวทางที่หนึ่งศึกษาพฤติกรรมกรรมการออกเสียงเลือกตั้ง แนวทางที่สอง ศึกษากระบวนการเลือกตั้ง สำหรับแนวทางที่สองนั้นมักศึกษาผลของระบบการเลือกตั้ง ต่อความไม่เป็นสัดส่วนในการแปลคะแนนเสียงให้เป็นที่นั่ง และการจัดสรรที่นั่งของระบบพรรคการเมืองในสภา ซึ่งละเลยการตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ภายใต้กรอบจำกัดของกฎหมาย ตามแนวทฤษฎีสถาบันใหม่ (new institutionalism) ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวการศึกษาของทฤษฎีนี้มาใช้ทำนาย ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างระบบการเลือกตั้ง กับการเกิดระบบพรรคเด่นพรรคเดียว โดยอธิบายผ่าน ทางการตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้งภายใต้กรอบจำกัดของกฎหมายเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้ง (constrained choice)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ตั้งคำถามวิจัยว่า

ระบบการเลือกตั้ง มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง คะแนนเสียง ความไม่เป็นสัดส่วนในการแปลคะแนนเสียงเป็นที่นั่งและที่นั่งของระบบพรรคการเมืองในระดับและทิศทางใด

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เปรียบเทียบความแตกต่าง ผลการเลือกตั้ง ได้แก่ ความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงและที่นั่ง และระบบพรรคเด่นพรรคเดียว
2. หาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ระหว่างระบบการเลือกตั้ง การตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ผลของระบบการเลือกตั้ง ได้แก่ ความไม่เป็นสัดส่วน และที่นั่งระบบพรรคเด่นพรรคเดียว

สมมติฐานในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานออกเป็น 3 ชุด ชุดที่ 1 เป็นสมมติฐานทั่วไป ชุดที่สองเป็นสมมติฐานเชิงข้างมาก และชุดที่สามเป็นสมมติฐานสัดส่วน

สมมติฐาน ชุดที่ 1: สมมติฐานทั่วไป

โครงสร้างระบบการเลือกตั้งแบบผสม ซึ่งใช้วิธีการนับคะแนนเสียงข้างมากและสัดส่วน บัตรลงคะแนนแบบแยกประเภท ให้ผู้ออกเสียงเลือกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งเพียงพรรคเดียว มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการกระทำของคะแนนเสียงพรรคเด่นอันส่งผลให้ เกิดการกระทำของที่นั่งพรรคเด่น (พรรคเด่น พรรคเดียว)

สมมติฐานชุดที่ 2: สมมติฐานเชิงข้างมาก

จำนวนเขตเลือกตั้งต่อขนาดเขตสภาสูง (เขตเลือกตั้งขนาดเล็ก) บัตรลงคะแนนแบบแยกประเภทโดยให้ผู้ออกเสียงเลือกผู้สมัครได้เพียงคนเดียว ประเภทเพียงคนเดียว มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการกระทำของคะแนนเสียงพรรคเด่นอันส่งผลให้ เกิดการกระทำของที่นั่งพรรคเด่น (พรรคเด่น พรรคเดียว)

สมมติฐานชุดที่ 3: สมมติฐานสัดส่วน

สัดส่วนราษฎรต่อผู้แทนสูง (ขนาดสภาเล็ก : fixed MP seats) มีข้อจำกัดทางกฎหมายสูง และห้ามเชื่อมโยงคะแนนหรือถ่ายโอนคะแนนเสียง โดยนำคะแนนเสียงของผู้สมัครหรือพรรคการเมืองถ่ายโอนไปให้แก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองอื่น จะส่งผลทำให้เกิดการกระทำของที่นั่งพรรคเด่นสูง

ระบบการเลือกตั้ง ประกอบด้วย สัดส่วนราษฎรต่อผู้แทน (ES₁) สูง จำนวนเขตเลือกตั้งต่อขนาดสภา (ES₂) สูง ข้อจำกัดทางกฎหมาย (ES₃) สูง โครงสร้างระบบเลือกตั้งแบบผสม (ES₄ = 1) วิธีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมาก (ES₅ = 1) บัตรลงคะแนนให้ผู้ออกเสียงเลือกพรรคเดียว (ES₆ = 1) มีอิทธิพลทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมือง (PT) สูง การกระจายคะแนนเสียง (VT) สูง และส่งผลกระทบต่อระบบพรรคการเมือง การกระจายที่นั่ง (ST) สูง

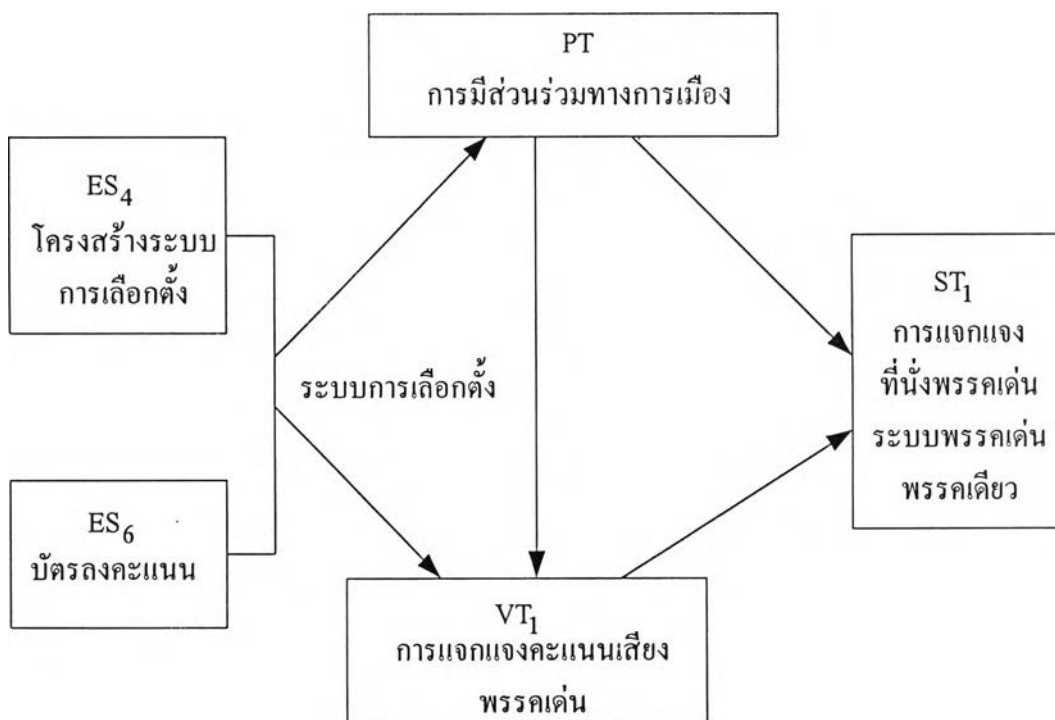
ในทางตรงกันข้ามหากระบบเลือกตั้ง ประกอบด้วย สัดส่วนราษฎรต่อผู้แทน (ES₁) ต่ำ จำนวนเขตเลือกตั้งต่อขนาดสภา (ES₂) ต่ำ ข้อจำกัดทางกฎหมาย (ES₃) ต่ำ โครงสร้างระบบเลือกตั้งแบบเดียว (ES₄ = 0) วิธีการนับคะแนนแบบสัดส่วน (ES₅ = 0) บัตรลงคะแนนให้ผู้ออกเสียงเลือก

หลายพรรค ($ES_6 = 0$) มีอิทธิพลทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมือง (PT) ต่ำ การกระจายคะแนนเสียง (VT) ต่ำ และส่งผลกระทบต่อระบบพรรคการเมือง การกระจายที่นั่ง (ST) ต่ำ

กรอบแนวความคิด

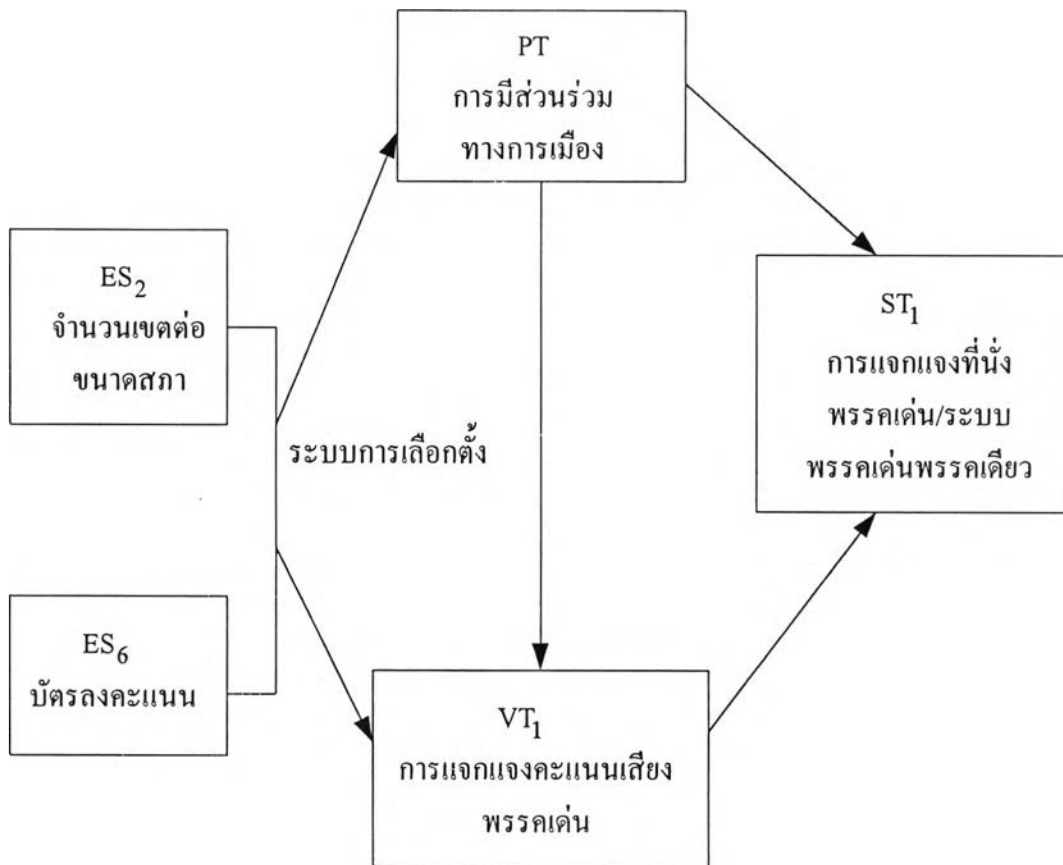
ในการศึกษาครั้งนี้ กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยออกเป็น 3 ตัวแบบ ได้แก่ ตัวแบบทั่วไป ตัวแบบสัดส่วน และตัวแบบเสียงข้างมาก ดังนี้

1. ตัวแบบทั่วไป ประกอบด้วยระบบการเลือกตั้ง ได้แก่ โครงสร้างระบบเลือกตั้ง แบ่งเป็น โครงสร้างเดี่ยว และโครงสร้างผสม บัตรลงคะแนน แบ่งเป็น บัตรลงคะแนนแบบอันดับ และบัตรลงคะแนนแบบแยกประเภท การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การแจกแจงคะแนนเสียงพรรคเด่นและที่นั่งพรรคเด่น ดังภาพ

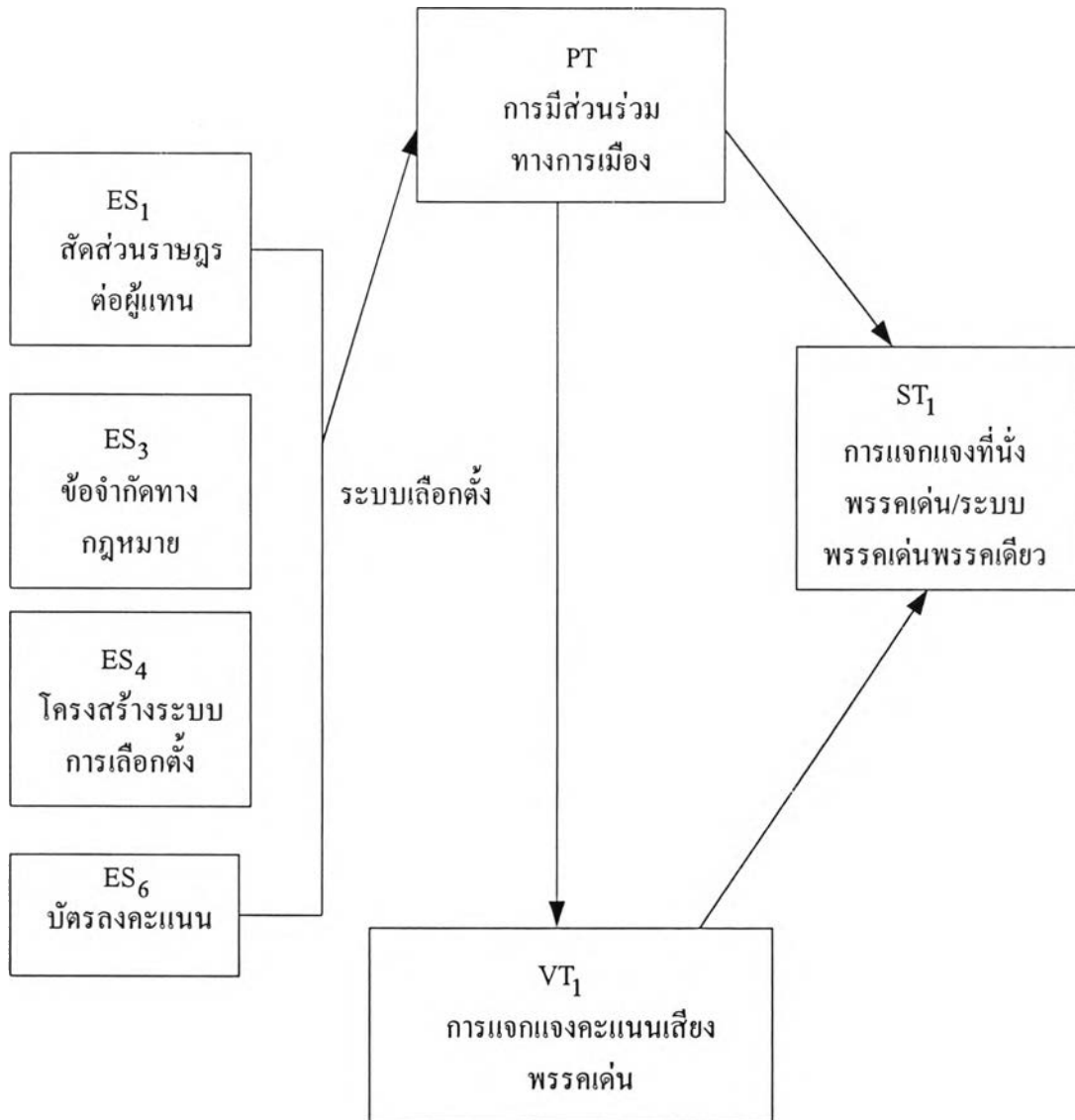
ภาพที่ 1-1 ตัวแบบทั่วไป

2. ตัวแบบเสียงข้างมาก ประกอบด้วย จำนวนเขตเลือกตั้งต่อขนาดสภา (ES_2) ซึ่งเป็นส่วนกลับของขนาดเฉลี่ยของเขตเลือกตั้ง $\left(\frac{\text{ขนาดสภา}}{\text{จำนวนเขต}} \right)$ บัตรลงคะแนน การมีส่วนร่วมทางการเมือง การแจกแจงคะแนนเสียงพรรคเด่น และการแจกแจงที่นั่งพรรคเด่น/ระบบพรรคเด่นพรรคเดียว ดังภาพ

ภาพที่ 1-2 ตัวแบบเสียงข้างมาก

3. ตัวแบบสัดส่วน ประกอบด้วย สัดส่วนรายการต่อผู้แทน (ES1) ข้อจำกัดทางกฎหมาย (ES3) โครงสร้างระบบการเลือกตั้ง (ES4) บัตรลงคะแนน (ES6) การมีส่วนร่วมทางการเมือง การแจกแจงคะแนนเสียงพรรคเด่น และการแจกแจงที่นั่งพรรคเด่น/ระบบพรรคเด่นพรรคเดียว ดังภาพ

ภาพที่ 1-3 ตัวแบบสัดส่วน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาระบบการเลือกตั้งและผลกระทบต่อระบบพรรคการเมืองไทยจากการเลือกตั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2476 ถึง พ.ศ. 2544 ตัวแปรที่ใช้ศึกษา แบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ หนึ่ง เป็นตัวแปรอิสระ หรือตัวแปรภายนอก ในสมการโครงสร้าง ได้แก่ ระบบการเลือกตั้ง ประกอบด้วย สัดส่วนราษฎรต่อผู้แทน (ES₁) จำนวนเขตต่อขนาดสภา (ES₂) ข้อจำกัดทางกฎหมาย (ES₃) โครงสร้างระบบการเลือกตั้ง (ES₄) วิธีการนับคะแนน (ES₅) และบัตรลงคะแนน (ES₆) กลุ่มที่สอง เป็นตัวแปรแทรกซ้อนกลาง หรือตัวแปรภายในอันดับต้นในสมการโครงสร้าง ได้แก่ การตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมทางการเมือง (participation : PT) และการกระจายคะแนนเสียงพรรคเด่นพรรคเดียว (one dominant Vote deviation : VT1) กลุ่มที่สาม เป็นตัวแปรตาม หรือตัวแปรภายในอันดับสุดท้ายในสมการโครงสร้าง ได้แก่ การกระจายที่นั่งพรรคเด่นพรรคเดียว (one dominant seat deviation : ST1) หรือระบบพรรคเด่นพรรคเดียว (one dominant party system)

ข้อจำกัดการวิจัย

ข้อมูลการเลือกตั้งก่อน พ.ศ. 2500 ยังไม่มีการจัดตั้งพรรคการเมือง และการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นการส่งในนามบุคคลจึงทำให้ไม่สามารถนำมาคำนวณเป็นคะแนนเสียงและที่นั่งพรรคการเมืองได้ ทำให้ ตัวแปรการแจกแจงคะแนนเสียงและที่นั่งรวมทั้ง ความไม่เป็นสัดส่วนไม่สามารถคำนวณได้จึงมีข้อมูลเฉพาะอัตราการไปใช้สิทธิเลือกตั้งเท่านั้น สำหรับข้อมูลตั้งแต่ พ.ศ. 250 – 2529 ขาดหลักฐานข้อมูลจำนวนราษฎรปีก่อนการเลือกตั้ง ทำให้ไม่สามารถหาค่าจำนวนเขตต่อขนาดสภา (ES1) ได้

นิยามปฏิบัติการ

1. ระบบการเลือกตั้ง (electoral system : ES)

หมายถึง ข้อกำหนดตามกฎหมายที่บังคับใช้ขณะมีการเลือกตั้ง ประกอบด้วย ระบบย่อยการเลือกตั้ง ได้แก่ สัดส่วนราษฎรต่อผู้แทน (ES₁) จำนวนเขตเลือกตั้งต่อขนาดสภา (ES₂) ข้อจำกัดทางกฎหมาย (ES₃) โครงสร้างระบบการเลือกตั้ง (ES₄) วิธีการนับคะแนน (ES₅) บัตรลงคะแนน (ES₆)

1.1 สัดส่วนราษฎรต่อผู้แทน (ES_1) หมายถึง จำนวนราษฎรต่อผู้แทน 1 คน โดยคิดจากจำนวนราษฎรทั้งประเทศตามทะเบียนราษฎรปีก่อนการเลือกตั้งหารด้วยจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

1.2 จำนวนเขตเลือกตั้งต่อขนาดสภา (ES_2) หมายถึง สัดส่วนจำนวนเขตเลือกตั้งต่อจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

1.3 ข้อจำกัดทางกฎหมาย (ES_3) หมายถึง ข้อกำหนดของกฎหมายให้พรรคการเมืองที่มีสิทธิได้รับส่วนแบ่งที่นั่ง จะต้องได้รับคะแนนเสียงคิดเป็นร้อยละ (หรือสัดส่วน) ของคะแนนเสียงรวมทั้งประเทศ

1.4 โครงสร้างของระบบการเลือกตั้ง (ES_4) หมายถึง การนำเอาวิธีการนับคะแนนแบบเสียงข้างมากหรือสัดส่วนมาใช้ เพียงแบบเดียวหรือผสมทั้งสองแบบ (0 = เดียว, 1 = ผสม)

1.5 วิธีการนับคะแนน (ES_5) หมายถึง กรรมวิธีในการคำนวณคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นที่นั่ง แบ่งเป็นแบบสัดส่วนและเสียงข้างมาก (0 = สัดส่วน, 1 = เสียงข้างมาก)

1.6 บัตรลงคะแนน (ES_6) หมายถึง บัตรเลือกตั้งกำหนดให้ผู้ออกเสียงเลือกพรรคการเมืองได้หลายพรรค หรือพรรคเดียว (0 = หลายพรรค, 1 = พรรคเดียว)

1.7 การเชื่อมโยงคะแนน (ES_7) หมายถึง การคำนวณคะแนนเสียงของพรรคการเมืองหรือผู้สมัครที่ไม่ได้รับเลือกตั้งให้ถ่ายโอนไปให้แก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองอื่น ($ES_7 = 0$) หรือห้ามนำคะแนนพรรคที่ได้ต่ำกว่าเกณฑ์มาคำนวณรวมกัน ($ES_7 = 1$)

2. การตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง

ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการกระจายคะแนนเสียง

2.1 การมีส่วนร่วมทางการเมือง (participation : PT) หมายถึง อัตราการไปใช้สิทธิเลือกตั้งต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

2.2 การกระจายคะแนนเสียงพรรคเด่นพรรคเดียว (one dominant vote deviation : VT_1) หมายถึง การกระจายหรือเบี่ยงเบนของคะแนนเสียงออกจากคะแนนเสียงของพรรคอันดับหนึ่งหรืออาจจะเรียกว่าการกระจุกตัวของคะแนนเสียงพรรคเด่น

3. ระบบพรรคการเมือง [การกระจายที่นั่งพรรคเด่นพรรคเดียว : one dominant seat deviation : ST_1]

หมายถึง การกระจายหรือความเบี่ยงเบนที่นั่งที่แต่ละพรรคได้รับออกจากที่นั่งพรรคอันดับหนึ่ง หรือ อาจจะเรียกว่าการกระจุกตัวของที่นั่งพรรคเด่น

พรรคการเมืองที่นำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นพรรคการเมืองที่จดทะเบียนตามกฎหมายพรรคการเมืองที่บังคับใช้ขณะนั้น สำหรับการเลือกตั้งในบางครั้ง ซึ่งไม่มีกฎหมายพรรคการเมือง แต่มีการประกาศรวมกลุ่มทางการเมืองและส่งผู้สมัครในนามกลุ่มการเมือง และหน่วยงานจัดการเลือกตั้งได้บันทึกผลการเลือกตั้งแยกเป็นกลุ่มแทนพรรคการเมืองตามกฎหมาย

4. ความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงกับที่นั่งในสภา (disproportionality)

หมายถึง ผลรวมค่าความแตกต่างระหว่างสัดส่วนคะแนนเสียงและที่นั่งของแต่ละพรรคที่ได้รับทั้งระบบพรรคการเมือง ซึ่งเป็นผลลัพธ์มาจากการนำคะแนนเสียงเลือกตั้ง มานับคำนวณแล้ว แปลผลให้ออกมาเป็นที่นั่งของพรรคการเมืองในสภาที่ทำให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่ได้สัดส่วนที่นั่งสูงกว่าสัดส่วนคะแนนเสียง (over-representative) และพรรคการเมืองขนาดเล็กได้ส่วนแบ่งที่นั่งต่ำกว่าสัดส่วนคะแนนเสียง (under-representative)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. พัฒนาแนวคิดสถานใหม่แบบทางเลือกสาธารณะ (public choice institutionalism) ในการศึกษาระบบการเลือกตั้ง – ระบบพรรคการเมือง
2. ประเมินค่า แนวโน้ม อิทธิพลของระบบการเลือกตั้งต่อระบบพรรคการเมือง สำหรับออกแบบรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งในอนาคต

การนำเสนอ

รายงานการวิจัยนี้ จะนำเสนอโดยแบ่งเป็น 6 บท

บทที่ 1 บทนำ

กล่าวถึง สภาพปัญหา และคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ สมมติฐาน กรอบแนวคิด ขอบเขตการวิจัย ข้อจำกัดการวิจัย นิยามปฏิบัติการ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 พัฒนาการระบบการเลือกตั้ง – ระบบพรรคการเมืองไทย

แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่หนึ่ง ยุคคณะราษฎรตั้งแต่ พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2490 ตอนที่สอง ยุคการปกครองโดยทหารตั้งแต่ พ.ศ. 2490 – พ.ศ. 2516 ตอนที่สาม ยุคการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย ตั้งแต่ พ.ศ. 2516 – 2531 ตอนที่สี่ ยุคประชาธิปไตย พ.ศ. 2531

บทที่ 3 แนวคิดทฤษฎี

แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่หนึ่ง ทฤษฎีสถาบันใหม่ ตอนที่สอง แนวคิดเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมือง ตอนที่สาม วรรณกรรมเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมือง

บทที่ 4 วิธีวิจัย

แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่หนึ่ง วิธีดำเนินการวิจัย ตอนที่สอง การรวบรวมข้อมูล ตอนที่สาม การวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 5 ผลการวิจัย

แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่หนึ่ง เปรียบเทียบระบบการเลือกตั้งและผลลัพธ์ ตอนที่สอง ทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ

บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ